Néhány minőségjelzős szókapcsolat helyesírása az orvosi szaknyelvben (2. rész)

Dr. Kozma Judit
ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont
Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Intézet, Budapest

Előző írásunkban, az Amega 2026/2. számában (l. Kozma 2026) néhány minőségjelzős szókapcsolat írásmódjának problémáit boncolgattuk. Akkor bemutattuk, hogy a magyar helyesírásban a szókapcsolatokat (pl. életet ment, három rekesz, halálosan beteg, alvás közben) alapvetően különírjuk; az egybeírásnak pedig három oka lehet: 1. az akadémiai helyesírási szabályzat 12. kiadásának (AkH.) 109. pontjában tárgyalt alaki jelöletlenség (pl. életmentő); 2. a jelentésváltozás, l. az AkH. 107. pontját (pl. *nagybeteg*); illetve 3. a hagyomány, l. AkH. 114. pont (pl. *háromrekeszű szív*).

A szószerkezetek és az összetett szavak határsávjának tekinthető állandósult szókapcsolatok (amelyeket frazeológiai egységeknek vagy frazémáknak is nevezhetünk) jelentésváltozáson esnek át, ám ezt írásban nem jelöljük egybeírással: mind az igei, mind a minőségjelzős állandósult szókapcsolatokat különírjuk (pl. *dugába dől, lépre csal; fekete halál, indián nyár*), l. az AkH. 137. pontját.

Cikkünk előző részében a *mély alvás,* a *cirkadián ritmus* és *cirkadián rendszer,* az *idegen test,* valamint a *rövid távú memória,* illetve *hosszú távú memória* alakulatok írásmódjával foglalkoztunk; ebben a részben pedig az ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közönségszolgálatához érkezett néhány további minőségjelzős alakulat írásmódjának problémáit mutatjuk be.

Kérdés: Levélírónk aziránt érdeklődött, hogy a járóbeteg-ellátásban kiadott orvosi dokumentum megnevezése egybe- vagy különírandó-e, vagyis az *ambulánslap* vagy az *ambuláns lap* írásmód-e a szabályos.

Válasz: A kérdés megválaszolásához a nyelvi tanácsadónak először az előtag szófaját kellett meghatároznia. Az *ambuláns* kettős szófajú szó, azaz főnév és melléknév is lehet. A magyar nyelv nagyszótárának (Nszt.) adatai alapján melléknévként a jelentése 'olyan ⟨beteg⟩, aki vizsgálatra, kezelésre bejár a rendelésre, illetve vele kapcs[olatos]', illetve 'járó betegeken elvégezhető ⟨gyógykezelés v[agy] beavatkozás⟩'; főnévként pedig 'az a beteg, aki vizsgálatra, kezelésre bejár a rendelésre'.

Az 1992-ben kiadott Orvosi helyesírási szótár a kérdéses kifejezést nem tartalmazza; az *ambuláns* szó mindössze kétszer fordul elő a szótárban: az *ambuláns narkózis* szószerkezetben, illetve az *ambulánskocsi* szóösszetételben. Az utóbbi esetben az *ambuláns* szófaja főnév, amely jelentéssűrítő összetételt alkot a *kocsi* utótaggal. A 2017-es Magyar helyesírási szótár (MHSz.) csak az *ambuláns beteg* szókapcsolatot tartalmazza, a 2025-ös Osiris-féle Helyesírásban (OH.) viszont újfent két előfordulása van, az *ambuláns beteg* és az *ambuláns kezelés.* Az *ambuláns* mindkettőben melléknévi szófajú, vagyis mindkét alakulat különírandó minőségjelzős szókapcsolat.

A mai magyar írott nyelv reprezentatív korpuszában, az ingyenes regisztrációt követően bárki által böngészhető Magyar nemzeti szövegtárban (MNSz.) különírva 23 találata van az *ambuláns lap* szókapcsolatnak, az egybeírásra nincsen találat. Az interneten ugyan vannak egybeírt előfordulásai is, ám ezeknél hússzor több a különírt alakulatok száma, az írásgyakorlat tehát meglehetősen egyértelműnek tekinthető.

Bár sokszor nehézségekbe ütközhet a pontos szófajnak (és a szerkezet pontos jelentésének) a megállapítása, ebben az esetben a szótári adatok alapján a kérdéses alakulatot inkább minőségjelzős szerkezetnek véljük, tehát a különírást javasoljuk. Elméletileg az egybeírás is elfogadható lenne, ha a kifejezést birtokos jelzős jelöletlen összetételként, vagyis az 'ambulánsok (tehát az ambuláns betegek) lapja' jelentésben értelmezzük, de az előtag melléknévi szófaja mégis erősebbnek tűnik, és az írásgyakorlat is a különírást erősíti meg.

Kitérő: A fenti kérdésben szereplő *járóbeteg-ellátás* alakulat kapcsán derült fény arra a tényre, hogy az Orvosi helyesírási szótár a *járó beteg* szókapcsolatot egyértelműen minőségjelzős szerkezetnek tekinti, így különíratja, az MHSz. és az OH. viszont megkülönbözteti egymástól a különírt és az egybeírt alakulatot. Az Orvosi helyesírási szótár szerint tehát például a *járóbeteg-ellátás* és a *járóbeteg-rendelés* kifejezést az AkH. 141. b) szabálypontja, a korábban második mozgószabálynak nevezett szabály miatt kell kötőjellel írni. Ezzel szemben az MHSz., illetve az OH. szerint a *fekvőbeteg* 'kórházban ápolt beteg', a *járóbeteg* pedig 'ambuláns ellátásban részesülő beteg' jelentésben egybeírandó. Emiatt pedig például a *fekvőbeteg-ellátás,* a *fekvőbeteg-gondozás,* a *járóbeteg-ellátás* és a *járóbeteg-rendelés* összetétel nem a mozgószabály, hanem a szótagszámlálási szabály (AkH. 139. pont) miatt írandó kötőjellel, hiszen három tagból állnak (az egy szótagos *el-* igekötő nem számít külön összetételi tagnak), hosszuk pedig meghaladja a hat szótagot.

A nem egységes szótári kodifikáció miatt érdekesnek tartottuk feltérképezni az írásgyakorlatot is. Az MNSz.-ben a különírt *járó beteg* keresőkifejezésre 154 találatot kapunk, ám ezek között vannak olyanok, amelyeket mindenképp külön kell írni, ezekben ugyanis a *járó* jelző határozói bővítményt kap: *a lábon járó betegek segítségét kérte; a nagy költségekkel járó betegeket máshová irányítják; a pszichiátriai kezelésre járó betegek gyógyszerének árát bizonyos mértékig téríteni kell; a rendelet diszkriminálja a magánorvosokat és a hozzájuk járó betegeket; az állapot rosszabbodása […] az ötvenes éveik elején járó betegeket sújtja leginkább; ez az ellátás ingyenesen elérhető, de elsősorban csak a daganatos betegség végstádiumában járó betegnek*; stb. Sőt van olyan példamondat is, amelyben a *beteg* sem főnévi, hanem melléknévi szófajú, a *járó beteg* tehát nem alany és minőségjelző kapcsolata, hanem két minőségjelzőé: *a betegséggel együtt járó beteg képzelet.* Hasonló a helyzet a különírt *fekvő beteg* alakulattal: a 460 adat egy része határozói bővítményt is tartalmazó alakulat (pl. ágyban fekvő beteg, a fal mellett fekvő beteg, eszméletlenül fekvő beteg, kórházban fekvő beteg), és így mindenképpen különírandó.

Az egybeírt *járóbeteg* 1007, a *fekvőbeteg* pedig 786 alkalommal fordul elő az MNSz.-ben; ezek között viszont sok a duplum, vagyis ugyanannak az adatnak a többszöri előfordulása. Mindenesetre ezeket levonva is mindkét alakulat esetében jóval több adata van a korpuszban az egybeírásnak, mint a különírásnak, tehát ez is megerősíti az MHSz. és az OH. kodifikációját az egybeírást illetően. Az alakulatok összeforrt jelentésére, a korpuszbeli adatokra és az újabb szótárak kodifikációs gyakorlatára alapozva a nyelvi közönségszolgálat munkatársaiként mi magunk is inkább a *járóbeteg* és a *fekvőbeteg* egybeírását támogatjuk.

Kérdés: Sok nehézséget okoz a nyelvhasználók számára az *-ó/-ő* képzős melléknévi igenevet tartalmazó szerkezetek helyes írásmódjának megtalálása. Az egyik kérdezőnk a különféle sejtszövetfajták egybe- vagy különírása, továbbá a vonatkozó szabályok felől érdeklődött, egy másik pedig különböző képességek írásmódját szerette volna tudni. Mindkét levélben *-ó/-ő* képzős melléknévi igenévi jelzős alakulatok szabályos írásmódjára vonatkozott a kérdés, ezért az ezekre adott nyelvi tanácsadói válaszokat most egyszerre tárgyaljuk.

Válasz: Az *-ó/-ő* képzős melléknévi igenévi jelzős alakulatok írásmódját az AkH. 118. pontja szabályozza. Ez a szabálypont azt mondja ki, hogy ha csak alkalmi minőségjelző az *-ó/-ő* képzős melléknévi igenév, akkor különírjuk a jelzett szótól, például: *kutató tekintet, vizsgáló szem, védő ölelés.* Ugyanígy különírjuk az *-ó/-ő* képzős melléknévi igenevet, ha az raggal jelölt tárggyal vagy

határozóval bővül: *(társadalmi) folyamatokat kutató intézet, rövidlátást vizsgáló készülék, sugárzástól védő felszerelés* stb. Akkor is különírjuk az alakulatot, ha a kapcsolatnak valamelyik vagy mindkét tagja összetett szó, például: *atommagkutató intézet, felülvizsgáló bizottság, növényvédő szer.*

Egybeírjuk viszont az alakulatot akkor, ha mind az *-ó/-ő* képzős igenév, mind a jelzett szó egy tagból áll, az *-ó/-ő* képzős igenév pedig valamire való képességet, rendeltetést fejez ki, például: *kutatóintézet, vizsgálókészülék, védőfelszerelés* (ez utóbbi alakulat utótagja is egyszerű, egy tagból álló szó, ugyanis az egy szótagos igekötők nem számítanak külön összetételi tagnak, l. AkH. 139. pont). Hagyományosan szintén egybeírjuk viszont azokat az alakulatokat, amelyekben az utótag összetett volta a mai nyelvi tudás számára már (részben) elhomályosult (l. OH. 116. o.): *kutatóközpont, vizsgálóműszer, védőálarc* stb. Vannak továbbá olyan melléknévi igenévi jelzős kapcsolatok, amelyeket az íráshagyomány miatt írunk egybe, például: *előhívótank, érintőképernyő, vendéglátóipar* (szintén l. OH. 116. o.).

Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek nem kőbe vésett szabályok, hanem inkább csak tendenciák, és nagyon sokszor nehéz eldönteni, hogy az alakulatot inkább külön- vagy inkább egybeírjuk-e, mert mindkét megoldás mellett és ellen is szólnak érvek.

A fentieket vezérfonalnak tekintve az olyan szövetmegnevezéseket, amelyek *-ó/-ő* képzős melléknévi igenévi minőségjelzőt tartalmaznak, célszerű egybeírni, mert ezekben az alakulatokban az *-ó/-ő* képzős melléknévi igenév nem csupán alkalmi jelző, hanem az adott sejtszövet rendeltetését fejezi ki. Az OH. szótári részében ezeket az *-ó/-ő* képzős előtagú szövetfajtákat olvashatjuk címszóként: *kötőszövet, osztódószövet* 'merisztéma' (de: *gyorsan osztódó szövet*), *szállítószövet, támasztószövet, táplálószövet.*

A másik levélíró által kérdezett, különböző képességeket jelölő alakulatok közül pedig a *fertőzőképesség,* a *megbetegítőképesség* és a *ragályozóképesség* alakulatban az *-ó/-ő* képzős igenév szintén rendeltetésre, képességre utal, a szerkezetekben pedig egytagú elő- és utótagok kapcsolódnak össze, ezért ezek egybeírását javasoljuk. Az *ellenálló képesség* kapcsolat előtagja viszont összetételnek számít a két szótagos igekötő miatt, tehát az különírandó (és valóban ilyen formában olvasható az MHSz.-ben és az OH.-ban is). ■

IRODALOM

1. AkH. = Magyar Tudományos Akadémia 2015. A magyar helyesírás szabályai. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.

2. Fábián Pál, Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest.

3. Kozma Judit. Néhány minőségjelzős szókapcsolat helyesírása az orvosi szaknyelvben. *Amega* 2026; 2: 34-37.

4. MHSz. = Tóth Etelka (szerk.) 2017. Magyar helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó. Budapest.

5. MNSz. = Oravecz Csaba – Váradi Tamás – Sass Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: Calzolari, Nicoletta – Choukri, Khalid – Declerck, Thierry et al. (eds.): Proceedings of Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2014). ELRA. Reykjavik. 1719-1723. Online keresőfelület: http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev (2026. 03. 10.)

6. Nszt. = Ittzés Nóra (főszerk.) 2006. A magyar nyelv nagyszótára II. A–azsúroz. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.

7. OH. = Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2025. Helyesírás. Osiris Kiadó. Budapest.

inhAler.hu
minden egy helyen az inhalációs gyógyszerbevitelről